

GRISELIV OG SVINEKØD

EN
ARBEJDSBOG
OM GRISENS
OPRINDELSE,
LIV OG ADFÆRD

Dorte Andersen
og Ulla Didriksen

Dorte Andersen og Ulla Didriksen

GRISELIV OG SVINEKØD

**– en arbejdsbog
om grisens oprindelse,
liv og adfærd**

Indhold

- 2 En gris er ikke bare en gris!
- 4 Vildsvinet
- 6 Grisens adfærd
- 16 Grisen har andre slægtninge
- 18 Forskellige måder at holde grise på
- 20 Soens arbejdsliv
- 22 Slagtesvinets liv
- 24 På slagteriet – hvad sker der?
- 26 Grisens form og funktion
- 32 En udskæring
- 34 Andre produkter fra grisen
- 36 Det er bare gylle
- 38 Lav mad
- 42 Eksport af svinekød
- 44 Sunde grise
- 46 Griseordbog
- 47 Tag ud og se på grise
- 48 Stikordsregister

En GRIS er ikke bare en GRIS

Alle tamme grise stammer fra vildsvinet. Ligesom hunden stammer fra ulven, katten fra vildkatten og koen fra uroksen, stammer alle de grise, som landmanden har på sin gård, oprindeligt fra vildsvinet.

Den tamme gris ser anderledes ud end vildsvinet. Det er fordi, man har avlet på vildsvinet. At avle betyder, at man tager den måske venligste og mest rolige gris fra soen og lader den vokse op og få unger. Fra det nye kuld tager man igen de grise fra, der er mest rolige, og lader dem få unger. Sådan bliver man ved, indtil man har lige præcis den gris, man ønsker sig. Det kan være en gris, som er venlig, giver godt med kød og føder mange unger.

De griseracer, man møder hos den danske landmand, er Landrace, Yorkshire og Duroc. De har alle deres særlige kendetegn.

De fleste slagtesvin er "gadekryds"

Landrace, Yorkshire og Duroc har hver deres fordele. Derfor er de fleste grise, der sendes til slagting, "gadekryds".

Landmanden krydser de 3 griseracer. Det betyder, at han f.eks. lader en Landrace-so parre sig med en Yorkshire-orne. Grisene bliver en blanding af de 2 racer. Af og til har de bedre egenskaber end deres forældre, f.eks. får de voksne blandingsøer flere grise pr. kuld. Duroc bruges som orner til blandingsøerne.

Landrace

Landrace har lyserød hud med lyse børster. Ørerne er store og hænger ned foran øjnene. Soen får ca. 15 grise pr. fødsel. Den har meget mælk i patterne, så der er mange grise, der overlever. Landrace er ikke fed, men den har meget kød på kroppen. Det betyder, at når en voksen gris slagtes, giver den mange kilo svinekød. Landrace er en meget populær gris, også i andre lande. Så Danmark sælger, ud over svinekødet, også levende dyr – som avlsdyr.

Yorkshire

Denne gris kommer oprindeligt fra England. Den har lyserød hud og lyse børster. Kroppen er lang, hovedet er kort, og ørerne står lige op. Yorkshire-soen får ca. 15 grise pr. fødsel, og den passer godt på sine unger. Smågrisene vokser hurtigt. Yorkshire har meget magert kød.

Duroc

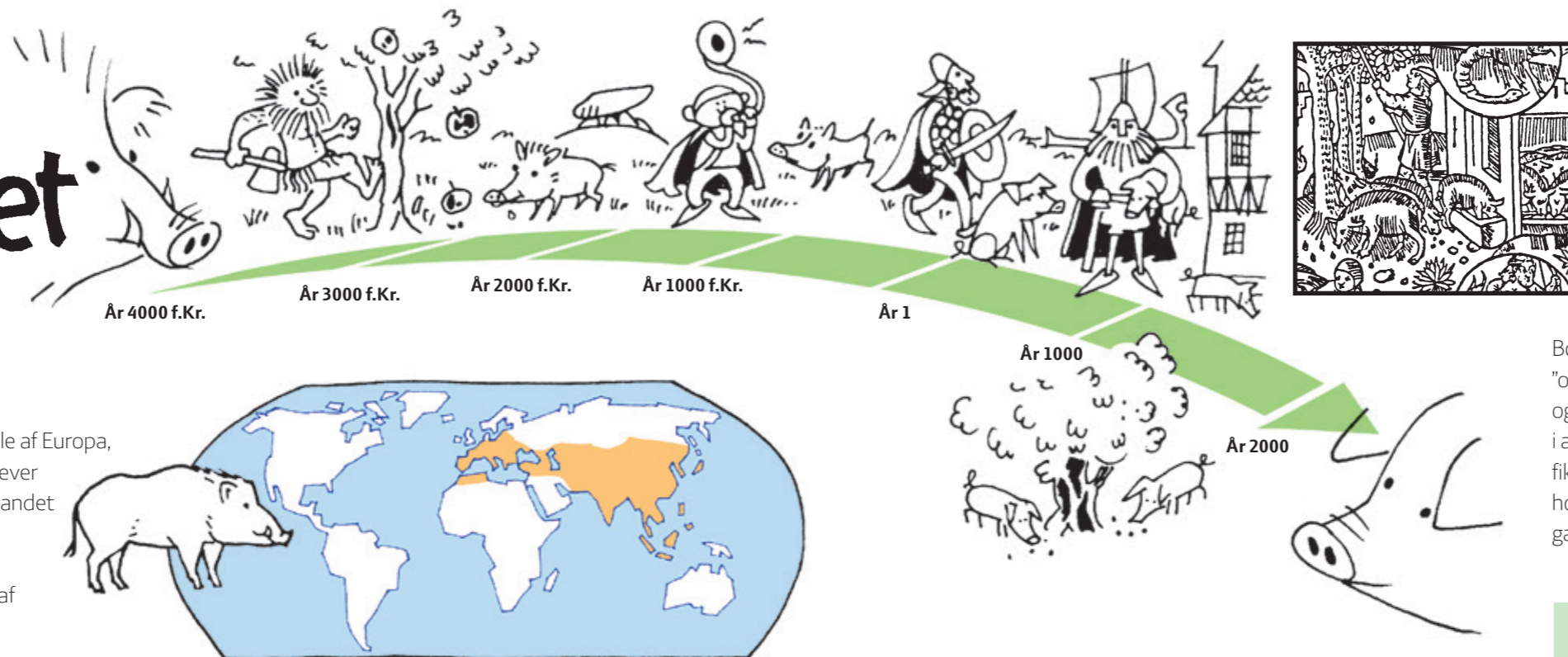
Duroc-racen er rødbrun med mørke børster. Grisens krop er kort, og ørerne hænger ned foran øjnene. Den giver lidt mindre kød end de andre griseracer, men den vokser til gengæld hurtigere. Durocen stammer oprindeligt fra USA og Canada. Den får ca. 10 grise pr. kuld.

Parrer man en Landrace-so med en Yorkshire-orne, får man grise, der er $\frac{1}{2}$ Landrace og $\frac{1}{2}$ Yorkshire.

Blandingsøer parres med Duroc-orer.

Vildsvinet

Udbredelse

Vildsvinet lever i skovområder i store dele af Europa, Nordafrika og Mellemasien. I Danmark lever der ikke længere vildsvin i skoven. Her i landet har det siden bondestenalderen været populært at gå på vildsvinejagt, og de sidste vildsvin blev skudt i begyndelsen af 1800-tallet.

Udseende

Vildsvinet er kraftigt bygget med lange stive børster over hele kroppen. Pelsen er mørkebrun – om vinteren

bliver den næsten sort. Soen er dog lidt lysere end ornen. Grisenes pels er gullig med brune striber. Ornen vejer 60-80 kg og har lange hjørnetænder, der rager ud af munden. De nederste kaldes hugtænder. Soen vejer 50-70 kg.

Levevis

Vildsvin lever i småflokke, der består af søer, deres grise og ungdyr. Ornerne går alene. I januar måned kommer søerne i brunst og parrer sig med ornerne, og efter ca. 4 måneder fødes grisene.

Føde

Vildsvin finder deres føde ved at rode i jorden. De lever af planter, rødder, orme, larver og mus. De æder også ådsler og fugleunger og kan tage pattedyr så store som rålam.

Fra vild til tam

Alle tamme grise stammer fra vildsvinet. Man mener, at vildsvinet blev tæmmet ved, at mennesker fodrede dem med affald eller rystede et frugttræ, så frugterne faldt ned til svinene. På den måde vænnede vildsvinene sig til at være i nærheden af menneskenes bopladser.

Danskerne har ikke tæmmet vildsvinet. Det tamme svin kom til Danmark for 5.000-6.000 år siden – sikkert fra Sydeuropa. Tamgrisene blev ikke holdt i indhegninger, men gik frit omkring. De fandt deres føde i skoven. Derfor har de kunnet parre sig med de vildsvin, der levede i de danske skove. På den måde holdt man grise i bondestenalderen, bronzealderen og jernalderen, og på den tid lignede tamgrisen og vildsvinet hinanden langt mere, end de gør i dag.

Grisen i middelalderen

I middelalderen spiste danskerne meget flæsk. På landet gik grisene stadig frit i skovene og levede af olden, som er frugterne fra ege- og bøgetræer.

Bønderne skulle betale herremanden, der ejede skoven, "oldengæld" for at have grisene i skoven. I byen holdt man også grise. Her gik de frit omkring i gaderne og rodede i affald. Grisene voksede meget langsomt, fordi de ikke fik nok at spise. Først omkring år 1800 begyndte man at holde grise i stald, og først i midten af 1800-tallet kom der gang i svineproduktionen.

Vidste du...

- at man har fundet spor af svin, der blev holdt som husdyr for 8.000 år siden flere steder i Europa.
- at det kun er tamsvinet, der har krølle på halen.
- at bestanden af vildsvin i Danmark i 1500-1600-tallet næsten var udryddet, men blev reddet, fordi tyske vildsvin blev sat ud i de danske skove.
- at der lever enkelte vildsvin i de danske skove. Det er dyr, der er kommet over grænsen fra Tyskland eller undsluppet fra private, der holder vildsvin.
- at svin hører til gruppen af parretåede hovdyr. Parretåede hovdyr deles i svinegruppen og drøvtyggerne. Til svinegruppen hører foruden svin også flodheste. Til drøvtyggerne hører kameler, dværghjorte, moskushjorte, hjorte, giraffer, antiloper, geder, får, moskusokser, bøfler og kvæg.

Grisens adfærd

Flokken

Grisen er et flokdyr og vil helst være sammen med andre grise. Når grisene lever udendørs, opfører de sig næsten som vildsvin. De danner små flokke, der består af søer, smågrise og ungdyr. Ornerne går for sig selv og er kun sammen med flokken, når de skal parre sig med søerne.

Rangorden

I flokken bestemmer nogle søer mere end andre. Der er en fast rangorden. Hver so har kæmpet sig til en særlig rang. Søerne kender hinanden på lugten og udseendet og ved, hvem der er dominerende, og hvem der ikke er. Fungerer rangordenen godt, er der fred og ro i flokken. Det er de ældste, stærkeste og tungeste søer, der har den højeste rang. Når to søer mødes, stopper de op og

kikker på hinanden. De går langsomt mod hinanden, rejser børsterne, grynter og snuser. Genkender de hinandens lugt, går de roligt videre. Men er det en fremmed so, der er kommet til flokken, skal den finde sin plads i rangordenen. Søerne slås med den fremmede so for at finde ud af, hvem der er den stærkeste. Det er de søer med den højeste rang i flokken, der tager kampen op med den ny.

1. To søer, der ikke kender hinanden, mødes. De snuser til hinanden og går rundt om hinanden i cirkler.

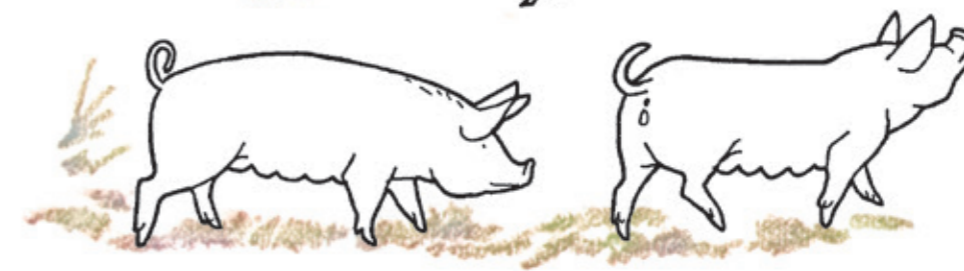
2. De udstøder dybe grynt og skraber med forbenene i jorden.

3. De stiller sig skulder ved skulder og presser sig hårdt mod hinanden samtidig med, at de går rundt i cirkler.

4. De forsøger at bide i hinandens ører, hals eller forben.

5. Til sidst giver den svageste op. Den trækker sig tilbage med åben mund og løftet hoved, mens den hviner højt.

Vidste du...

- at man tidligere mente, at der ikke kunne være flere end 25-28 grise sammen i en flok. Nu mener man, at flokke af både smågrise og slagtesvin samt søer kan være meget større, uden at det giver problemer, så længe pladsen er rigtigt indrettet.
- at mange andre dyr lever i flokke med rangorden. Kender du nogle?

Hvad mener du?

Er der rangorden blandt mennesker, hvor nogle bestemmer mere end andre? Hvordan er det i din klasse? I din familie?

Grisens adfærd

Kulde og varme

Grisen er meget følsom over for varme. Den er nemlig ikke særlig godt indrettet til at klare, at det bliver alt for varmt. Den har ikke meget hår på kroppen, der kan beskytte den mod solens stråler. Opholder den sig direkte i solen, kan den blive solskoldet. Den kan ikke svede – kun gispe og halse som en hund, når den skal af med varmen. Grisen elsker derfor at rulle sig i mudder eller bade, når den er udendørs for at køle kroppen af. Mudderet beskytter den

også mod solen. Hvis grisen ikke har mulighed for at køle sig af, bliver den overophedet. Grisen er bedre til at klare stærk kulde end meget varme. Bliver det koldt, lægger grisene sig tæt sammen. Pattegrise fryser hurtigt og mister varmen, hvis de bliver afkølede. Derfor klumper de sig sammen. De lægger sig ved siden af hinanden i en lang række – ofte skiftevis med hoved og hale mod hinanden. Benene har de trukket op under sig. Er gruppen stor, ligger nogle af pattegrisene oven på de andre.

Føde

Grisen er altædende. Når den går udendørs, æder den alt, hvad den kan finde i og på jorden. Den lever af planter, rødder, frø, blade, regnorme, larver, frøer, små pattedyr og fugle. Den elsker at rode og grave i jorden med trynen. Den føler og lugter sig frem efter spiselige ting. Grisen kan grave dybt ned i jorden med trynen, når den f.eks. er på jagt efter regnorme.

Døgnrytme

Når grisen lever udenfor, bruger den 6-7 timer om dagen på at rode i jorden og finde føde. Den er aktiv om morgenen og sent om eftermiddagen. Resten af tiden sover og hviler den sig. Holdes den i en stald, sover den 19-20 timer i døgnet og æder ca. 1 time om dagen.

Grise er renlige

I modsætning til sit ry er grisen et meget renligt dyr. Holdes grisene udendørs, eller er der plads nok i stalden, indretter de et område, som de bruger til toilet og et andet område, hvor de sover. Soveområdet holdes så rent og tørt som muligt. Smågrisene lærer at være renlige. De voksne viser smågrisene, at der er et område til afføring og urin og et område, hvor de sover. Får smågrisene ikke lært det, lærer de det måske aldrig. Hvis der holdes for mange grise sammen på et område, blandes toilet og soveplads sammen.

Grisen renser og plejer sin krop ved at gnubbe sig op ad f.eks. træstammer eller store sten. På den måde fjerner den tørret mudder. Klør det på hovedet eller halsen, kradser den sig med bagbenet. Den slikker sig aldrig ren med tungen.

Vidste du...

- at grise fodres 1-3 gange om dagen. Nogle grise har fri adgang til foder døgnet rundt.
- at grise fodres med tørt foder eller vådfoder, der er tørt foder blandet med vand og eller valle, inden det gives til grisene.
- foder til grise typisk består af korn (byg og hvede), sojaskrå, vitaminer og mineraler. Der kan også bruges havre, rapsskrå, fiskemel, majs, tørrede sukkerroer, mælkepulver samt forskellige slags olier, f.eks. palmeolie.
- at grise foretrækker foder, der smager sødt. Nogle landmænd kan købe slik eller kager, der har fået en forkeret form eller farve og derfor ikke kan sælges i forretningerne. Det blandes i foderet – og grisene er vilde med det.
- at grise, der lever sammen med andre grise, æder mere end grise, der lever alene.

Grisens adfærd

Grisens sanser

Grisens vigtigste sanser er hørelsen og lugtesansen. Synet spiller ikke så stor en rolle for den, selv om den ser næsten lige så godt som mennesket.

Trynen er meget bevægelig og kan ændre facon. Næseborene kan åbne og lukke. Huden er tyk og har ingen hår.

Lugtesansen

Lugtesansen er meget vigtig for grisen. Den lugter og føler sig frem med trynen, når den roder i jorden efter føde, eller når den skal genkende en anden gris. Den bruger også lugtesansen, når den skal parre sig. I Frankrig træner man grise til at lugte sig frem til trøfler. Trøfler er svampe, som vokser nede i jorden, og som mange mennesker synes smager fantastisk. Men trøflerne er meget svære at finde for mennesker.

Hørelsen

Grisen hører godt, og den bruger mange forskellige lyde. Man ved, at grise siger mere end 20 forskellige lyde, når de snakker med hinanden. Der er bestemte lyde, når de hviler,

truer, søger føde, dier, leger eller parrer sig. Når grisen skal høre noget tydeligt, drejer den hovedet i den retning, hvor lyden kommer fra.

Lyde betyder meget, når pattegrisene skal have mælk. Når pattegrisene er sultne, samles de ved patterne. De finder deres pat, og soen grynter langsomt. Pattegrisene begynder at sutte på patterne, og soens grynten ændres til hurtige grynt, der kommer lige efter hinanden. Kort efter løber mælken ned i patterne, og mælken strømmer ind i munden på grisene i 15-20 sekunder – så har de fået nok. Når grisene har fået mælk, stopper soen med at grynte.

Nysgerrig

Grisen er meget nysgerrig. Når den opdager noget nyt, går den straks i gang med at undersøge det. Grisen lugter, bider og skubber til tingen og undersøger den. Det, at grise er meget nysgerrige, gør, at de piller og roder med alt, hvad de kan nå. På den måde kan de lære nye ting at kende og f.eks. lære at trykke på foderautomater og ventiler for at få noget at æde og drikke.

Intelligent

Grisen er et intelligent dyr. Når man sammenligner den med andre husdyr som heste, køer og får, er grisen den klogeste. Grisen er lærenem; den husker lige så godt som en hund.

Hvad mener du?

Lån på biblioteket: "Han er her endnu – Emil fra Lønneberg" af Astrid Lindgren og læs historien "Tirsdag den 10. august. Da Emil satte frøen ned i kaffekurven og bagefter fik lavet sådan en redelighed, at man næsten ikke kan fortælle om det". Historien handler om drengen Emil og hans gris, Grisejokket. Se også filmen "Babe – den kække gris". Filmen handler om en gris, der bliver oplært som fårehund og deltager i konkurrencer.

Find ud af:

- om de kunster, som Emil lærer sin gris, og de ting, Grisen Babe bliver udsat for, passer med det, du har læst om grisens naturlige adfærd.
- kan en gris tænke? Prøv at diskutere det med andre i din klasse.
- kan man holde en gris som kæledyr?

Grisens adfærd

Klar til at få unger

Grise bliver kønsmodne, altså klar til at få unger, når de er mellem 6 og 8 måneder gamle.

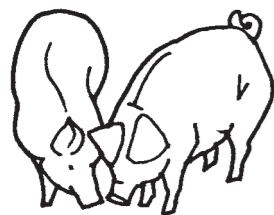
Brunst

Når soen kommer i brunst og er klar til at parre sig og få unger, bliver den nervøs og urolig. Brunsten varer ca. 72 timer. Går soen frit, opsøger den en orne. Ornen kan lugte og mærke på soens adfærd, at den er i brunst. Når dyrene mødes, snuser de først til hinanden. Ornen skubber så soen i siden. Er soen brunstig, eller ornegal, står den helt stille, så ornen kan springe op og parre sig med den. Hvis soen ikke bliver drægtig, kommer den i brunst igen efter 3 uger.

Drægtighed

Soen er drægtig i 3 måneder, 3 uger og 3 dage. I den periode tager den omkring 50 kg på.

1. Når dyrene mødes, snuser de først til hinanden.

3. Ornen skubber så soen i siden.

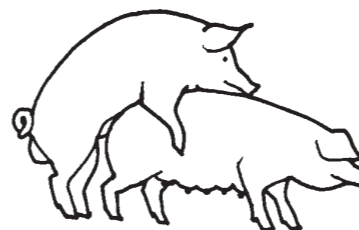
2. Ornen kan lugte på soen og mærke på dens adfærd, at den er i brunst.

4. - og derefter bagpå.

5. Er soen brunstig eller ornegal, står den helt stille.

6. Ornen kan så springe op og parre sig med den.

Redebygning

Ca. 3 dage før soen skal fare (føde), begynder den at bygge rede. Lever soen udendørs, forlader den flokken for at finde et godt sted at bygge rede. Reden skal ligge i læ og være svær at se. Soen samler grene og græs, som den former til en skålformet fordybning. Den kan gå langt for at finde det rette materiale til at bygge af. Til sidst laver den et tag over reden.

Vidste du...

- at når søer i en stald kommer i brunst, bliver de ofte insemineret. Insemineret betyder, at landmanden fører ornens sæd ind i soen med en plastikslange.
- at der ofte går orner ved siden af søerne i en stald. Lugten fra en orne sikrer, at søerne kommer i brunst.
- at søerne som regel farer om natten, og at det gælder de fleste husdyr.

Grisens adfærd

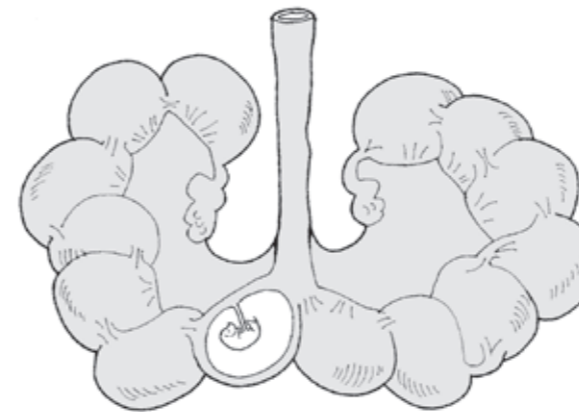
Soen farer

Når tiden er ved at være inde, til at soen skal fare (føde), bliver den urolig, grynter og trækker vejret hurtigt. Når der kun er et par timer til, siger soen skiftevis bløde gryntende lyde og skærende, hvinende lyde. Soen ligger på siden og farer. Den får en gris ca. hvert 20. minut. Faringen varer ca. 5-6 timer. Soen er ligeglad med sine unger, indtil den sidste er født. Når soen har faret, rejser den sig op og tisser.

Efterbyrden – moderkagen – som har givet pattegrisene føde, mens de lå inden i soen, føder den sidst. Mange søer æder efterbyrden. Soen får 6-22 grise. Forstyrret en fremmed reden, advarer soen med høje, gøende lyde. Soen slikker og rensrer ikke sine grise, når den har født dem.

Pattegrisene

Når grisene bliver født, vejer de fleste omkring 1500 gram. De mindste vejer måske kun 600 gram og de største helt op til 2400 gram. De kan gå og høre få minutter efter, de er født og finder hurtigt soens patter. Den første mælk – råmælken – er livsvigtig for dem. Råmælken beskytter grisene mod sygdomme. Soen har 14-16 patter. 7-8 patter i hver side. De forreste patter giver mest mælk. Grisene slås

En bøn fuld af grise. Bønen er livmoderen, hvor griseføstrene ligger i 3 måneder, 3 uger og 3 dage.

om patterne lige efter fødslen. Men efter et par dage har de fleste fået sin egen patte, og grisene falder til ro. Det er ofte de stærkeste og største grise, der får de bedste patter. Grisene dier ca. en gang i timen, døgnet rundt, de første dage. 7 til 10 dage gamle begynder de så småt at æde fast føde. Grisene lærer at æde det samme foder som deres mor. Når de er 9 dage gamle, forlader soen og grisene reden og slutter sig til flokken. Når de er 2 måneder gamle, dier de kun 6 gange i døgnet. Når grisene er mellem 10 og 17 uger gamle, er de vænnet fra at drikke mælk og lever nu kun af fast føde.

Leg

Pattegrisene bruger en stor del af dagen på at lege. De løber i galop uden at komme for langt væk fra soen. De slås med hinanden og springer rundt. De fortæller, at de gerne vil lege, når de skubber til hinanden med trynen. Også voksne grise leger. De kan hoppe og springe og bruge lang tid på at ryste og bide i halmen, skubbe den sammen i en bunke og skille den ad igen.

Vidste du...

- at pattegrisene som regel bliver fjernet fra soen og flyttet over i en smågrise-stald, når de er 4 uger gamle. På det tidspunkt bliver de vænnet fra at drikke mælk.
- at pattegrise, der fjernes fra soen 4 uger gamle stadig har et suttebehov. Derfor sutter de på alt andet, de kommer i nærheden af. Det kan f. eks. være de andre grises haler og ører.
- at de fleste pattegrise bliver halekuperet. Det vil sige, at de får klippet et stykke af halen. På den måde forsøger man at forhindre, at pattegrisene bider i hinandens haler. Hvis en gris bliver bidt i halen, kan der gå betændelse i den.

Grisen har andre slægtninge

I naturen lever der mange vilde svin. De ser meget forskellige ud, men de er alle sammen svin. Vildsvinet er det mest almindelige og det mest udbredte. Andre svin lever kun i Amerika, nogle i Asien, og en del lever i Afrika.

Vortesvin

Vortesvinet lever i store dele af Afrika på åbne busk- og græssavanner. Vortesvinet lever i grupper på 4-16 medlemmer, der består af hunner og unger. Voksne hanner lever alene. Et hunvortesvin vejer ca. 60 kg, og hannen, der er større, vejer omkring 100 kg. Vortesvinet hedder sådan, fordi der sidder nogle

store "vorter" ved øjnene og ved trynen. Vorterne er forskellige fra vortesvin til vortesvin. Ikke to vortesvin er ens. Vortesvinet har hårduske på halsen og en manke ned langs ryggen. Det voksne vortesvin har store hjørnetænder både i over- og undermund.

Men især i overmund er hjørnetænderne store og buede og bliver hos ornen let over 40 cm lange. Tænderne bruges, når svinene slås med hinanden. Vortesvinet løber med løftet hale og kan med lethed nå op på en hastighed på 40 km i timen. Vortesvinet æder græs, rødder og planteskud, men også orme, larver og ådsler. De er aktive om dagen og gemmer sig i jordhuler om natten. De får 2-3 unger pr. kuld. Vortesvinets værste fjende er løven.

Hjortesvin

Hjortesvin er sjældne dyr. De lever kun på Sulawesi i Indonesien og på nogle få, nærliggende øer. De holder til i sumpede skovområder og er mest aktive om natten eller i den tidlige morgen. Hjortesvinet er slankt og tyndbenet og vejer 60-90 kg. Kroppen er næsten nøgen. Hjortesvinets øverste hjørnetænder vokser direkte ud gennem huden bag trynen. De nederste hjørnetænder vokser ud af munden. Derfor ligner hjortesvinet et svin med "gevir". Hjortesvinet lever i små familier på ca. 8 medlemmer. De æder nedfaldne frugter, friske blade, insektlarver og svampe m.m. Hjortesvinet får kun 1-2 unger pr. kuld, og ungerne ligner fra fødslen de voksne.

Navlesvin

Navlesvin er en særlig gruppe svin, der lever i åben skov og skovbryn i Syd- og Mellemamerika og i det sydlige USA. De elsker vand og er gode svømmere. Hannen og hunnen er næsten lige store og vejer omkring 25 kg. Navlesvinene har fået deres navn, fordi der sidder en stor kirtel på den bagerste del af ryggen. Den er kun synlig, når svinene rejser børster. De første europæere, der nåede til Amerika, troede, at det lille svin havde en navle på ryggen. Navlesvin lever af planter, frugter, grønne blade, nødder, rødder og kaktus. Men de går ikke af vejen for insekter, øgler og endda slanger. Navlesvin er meget sociale dyr og holder sammen i flokke på op til 20 dyr. Navlesvin er især aktive om morgenen og om aftenen. De får normalt 2-3 unger pr. kuld. Det mest almindelige navlesvin er halsbåndnavlesvinet.

Afrikansk skovsvin

Det afrikanske skovsvin er et af de største vildtlevende svin. Det kan nå en vægt på over 200 kg. Skovsvinet lever skjult i de centralafrikanske regnskove. Soen lever sammen med sine unger fra forskellige kuld. Hannen holder til i nærheden og forsværer ofte soen og grisene mod farer og trusler. Pelsen er tyk og tæt og består af sorte børster. I hovedet har svinet en del "vorter", hvor to af dem er meget store og bananformede. De sidder lige

Penselsvin

Penselsvin lever i sumpede områder i den afrikanske regnskov. De har en rødbrun blød pels med korte børster. Under øjnene og ved kinderne har de lange, hvide hårduske. De kaldes penselsvin, fordi ørerne ender i en lang hårpensel. De vejer 50-120 kg. Penselsvinene er aktive om natten. Om dagen slapper de af i en hule. De løber hurtigt og er gode svømmere. De æder alt lige fra planter, rødder og frugt til krybdyr, æg og små fugle. Familien består af 4 til 6 medlemmer, men af og til går de samlet i store flokke på op til 60 dyr. Penselsvinene får 3-4 unger pr. kuld.

under øjnene. Hannens øverste hjørnetænder kan blive næsten lige så store som vortesvinets. Skovsvinet æder store mængder af grønne planter, men tager ligesom andre svin også en del larver og insekter. Den er aktiv i tusmørket og om natten. Om dagen lægger den sig til at sove på jorden under store væltede træstammer. Soen får 2-4 unger pr. kuld.

Forskellige måder at holde grise på

Der er mange forskellige måder at holde grise på. De allerfleste grise lever indendørs i en svinestald. Få grise har et liv udenfor i en indhegning.

Forskellige typer gulv

En svinestald består typisk af flere afdelinger. I hver afdeling er der flere stier. I de fleste nyere svinestalde er gulvet – eller dele af gulvet – i stierne drænet eller har spalter, så urin og afføring ikke bliver liggende, men falder ned. Dyrene undgår derved at ligge og gå i deres eget møg.

Et spaltegulv betyder, at gulvet består af en række bjælker og spalter. På et fast gulv er der overhovedet ingen spalter, mens der på et drænet gulv findes både spalter og fast gulv.

I de fleste moderne stalde er der fast eller drænet gulv i en del af stien og spalter i en anden del. Når grisene lægger sig ned, vil de vælge at lægge sig på det tørre og rene, faste gulv. Nogle gange ser man grise ligge på spaltegulvet; det er ofte fordi, de har det varmt. Spaltegulvet er normalt det køligste sted i stien.

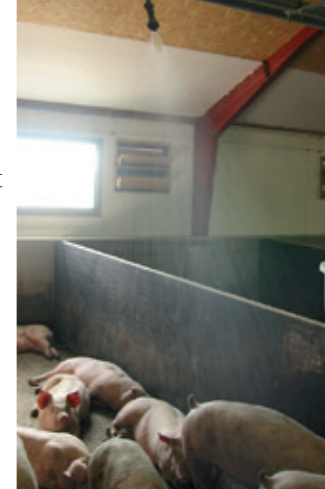
Sti med forskelligt klima

Stier til smågrise er ofte indrettet således, at der i den ene ende af stien, hvor der er fast gulv, er lavet overdækning. Overdækningen skaber en lille hule, hvor der er varmere end i resten af stien.

Køling og brusebad

Grise kan ikke svede, så det er vigtigt, at de ikke får det for varmt i stalden. Derfor bliver de overbruset med vand i et kort øjeblik med faste intervaller, f.eks. når det er varmt om sommeren.

Løsdrift

De fleste grise går i løsdrift. Løsdrift betyder, at grisene lever sammen i en flok. Alle smågrise og slagtesvin lever på denne måde. De fleste søer går også i løsdrift, men i perioden omkring den tid, hvor de skal løbes (insemineres), og omkring den tid, hvor de skal fare (føde), står de fleste søer enkeltvist i bokse. Der kan også være bokse i en sti med løsdrift; her kan grisene gå ind og ud af boksene, som de vil. De går typisk ind i boksen for at få fred fra de andre grise, mens de spiser.

Dybstrøelse

Dybstrøelse betyder, at stien – eller dele af den – er dækket af et lag halm. Grisene, der går i dybstrøelse, får hver dag, eller efter behov, frisk halm oven på det gamle.

Mængden af halm vokser dag for dag. Typisk tømmes stalden for gødning og halm efter hvert hold grise, eller et par gange om året, alt efter hvad det er for grise, der går i stalden.

Friland

Økologiske grise og frilandsgrise har mulighed for at være ude. Nogle er det hele året, andre er det dele af året. Grisene har altid mulighed for at komme i læ og tørvej. De har mudderhuller, så de kan køle sig af, når det er for varmt. Når soen skal fare, bygger den rede i en farehytte. Her fødes pattegrisene. De økologiske grise er ca. 7 uger, og frilandsgrisene er ca. 5 uger, når de vænnes fra soen. Så flytter de til stalde, hvor de har løbegårde, så de fortsat har mulighed for at være ude.

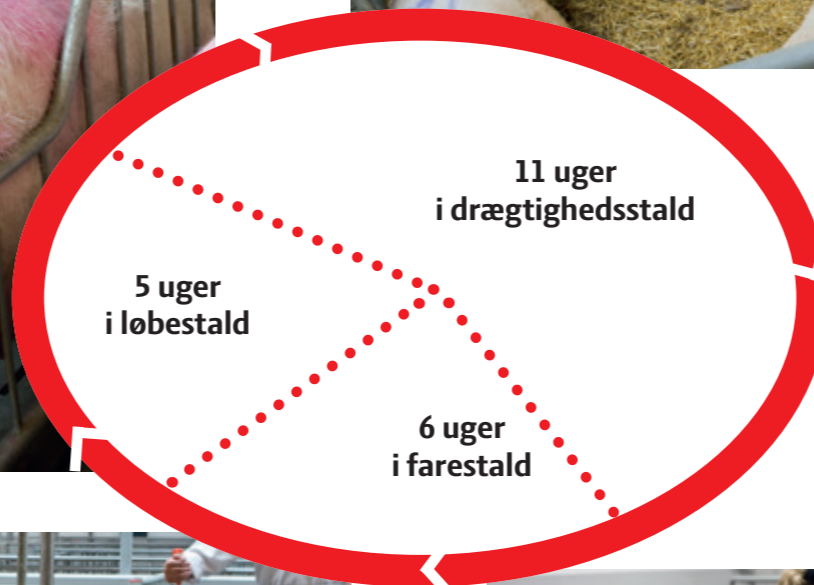
Soens arbejdsliv

Løbestalden

Soens arbejdsliv begynder i løbestalden, når den er ca. 8 måneder gammel. Her løbes (parres) soen for første gang med en orne eller bliver insemineret med ornesæd.

Soen er i løbestalden i 5 uger, eller indtil landmanden er sikker på, at den er drægtig.

Drægtighedsstald

Så flyttes soen til drægtighedsstalden. Her går den i 11 uger sammen med andre søer i løsdrift.

Farestald

1 uge før soen skal fare, flyttes den til farestalden. Her går den alene. Når den har faret, bliver den i farestalden, indtil pattegrisene er ca. 4-5 uger. Så vænnes grisene fra soen, og soen flyttes tilbage til løbeafdelingen. Inden for 5 dage kommer den i brunst og kan løbes igen. Og sådan fortsætter soens arbejdsliv...

Smågrisene flyttes til en smågristald.

Vidste du...

- at når soen har faret omkring 7 gange, får den ikke længere det antal pattegrise, som landmanden forventer. Den er nu gammel, sendes til slagtning og ender som "pølseso".
- at soen kaldes et produktionsdyr, fordi dens opgave er at føde (producere) grise, der ender som slagtesvin. Hvilke andre produktionsdyr kender du?

Find ud af:

- følg soens liv og find ud af, hvor mange gange om året en so kan fare?

Slagtesvinets liv

Den drægtige so flyttes til den stald, hvor den skal fare. Den skal vænne sig til de nye omgivelser, før fødslen går i gang.

0 til 5 uger gamle pattegrise i farestalden

En nyfødt gris vejer omkring 1,4 kg og kan stå, gå, se, høre og søge efter soens patter. De fleste landmænd halekuperer pattegrisenes haler for at forebygge halebid. Det sker, når pattegrisene sutter eller bider for meget på hinandens haler. Mange hangrise bliver kastrerede, inden de er ca. 1 uge gamle. Det betyder, at testiklerne fjernes. Det gør man for at undgå, at kødet kommer til at lugte af orne. Så kan det nemlig ikke sælges. Når pattegrisene har gået hos soen i 4-5 uger, vænnes de fra. Grisene vejer nu ca. 7 kg.

5 til 12 uger gamle smågrise

Grisene flyttes fra soen over til en smågriseald. Temperaturen i stalden styres, så der er tilpas varmt til smågrisene. Nogle landmænd sætter grisekullet i den samme sti. Grisene kender hinanden på lyde og lugte. Andre landmænd blander forskellige kuld, så op mod 30-50 smågrise går i den samme griseald. Smågrisene skal helst vokse så hurtigt som muligt. Når de vejer omkring 35 kg og er ca. 12 uger gamle, flyttes de videre til slagtesvinestaldene. Nogle landmænd beholder slagtesvinene på gården, andre sælger dem videre til landmænd, der udelukkende lever af at fodre slagtesvin op. Nogle smågrise bliver også solgt til udlandet. Så bliver de kørt til gårde, typisk i Tyskland og Polen, for at blive fodret op der.

12 til 25 uger gamle grise fodres op til slagtesvin

Grisene flyttes ind i nyvaskede slagtesvinestalde. Landmanden har rensset staldene, så man undgår, at smitten fra en måske syg gris, der tidligere har boet i stalden, overføres til de nye beboere. De næste mange uger går med at fodre grisene op. Et slagtesvin tager op til 1 kg på om dagen.

Slagtesvinet på 25 uger

Når slagtesvinet er omkring et halvt år og vejer ca. 110 kg, slagtes det. Det har så meget magert kød, som et slagtesvin skal have.

Hvert enkelt dyr mærkes eller tatoveres med landmandens mærke, så man på slagteriet kan se, hvor slagtesvinet kommer fra. Transporten sker på store lastbiler med plads til slagtesvin i flere etager.

På slagteriet

Når bilen ankommer til slagteriet, gennes slagtesvinene ud. Dyrlægen kontrollerer, at dyrene er sunde og raske og har det godt efter transporten. Derefter må slagtesvinene vente på, at det bliver deres tur til at blive slagtet.

På slagteriet - hvad sker der?

1. Slagtesvinene venter på at blive slagtet.

2. Slagtesvinene vandrer ind i slagteriet. I små grupper sluses de ind i en lukket bedøvelseskasse, hvor de bedøves ved at indånde kuldioxid, CO₂.

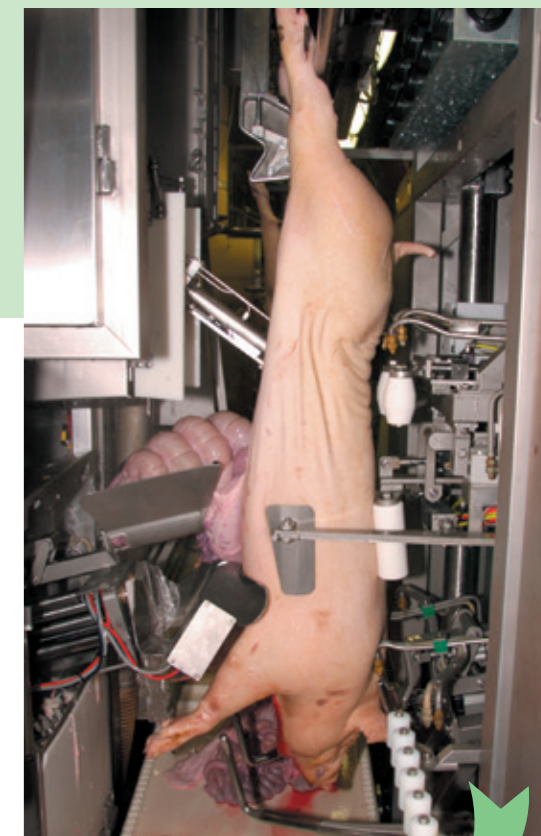

3. Det bedøvede slagtesvin hænges op i benene, og en slagter fører en kniv monteret på en slange ind i halspulsåren tæt ved hjertet. Hjertet pumper blodet ud, og det opsamles i en beholder. Slagtesvinet dør af blodtabet.

4. Hvert slagtesvin bliver kørt ind i en dampkabine, hvor dampen får hårene til at løsne sig, og det yderste lag af huden blødes op. Herefter kører slagtesvinet igennem en skrabe/børste-maskine, der minder om den, man kører biler igennem, når de skal vaskes. Maskinen gør slagtesvinet rent udenpå og renser hår væk.

5. Tarme og indvolde tages ud med en maskine. Slagtesvinet kører videre til en ny maskine, der skærer kroppen i 2 halvdele.

7. Svinekroppene bliver målt, vejede og stemplet.

9. Derefter bliver kroppene parteret. Slagterne skærer kødet i mindre stykker. Det pakkes og sendes enten til udlandet eller ud i de danske butikker. På mindre end et døgn er slagtesvinet fordelt til butikkernes kølediske.

8. Kroppene kører ind i en frysetunnel på minus 20 grader. Her er de i knap 2 timer. Derefter kører svinekroppene ind i et kølerum, hvor de hænger i min. 16 timer. Nu har de en temperatur på 5 grader, hvilket svarer til temperaturen i et køleskab.

6. Dyrlæger undersøger indvoldene og slagtekroppen for sygdomme, og er slagtesvinet raskt, køres det videre frem i slagteriet.

Grisens FÖRM^e OG FUNKTION

Fra mund til ende

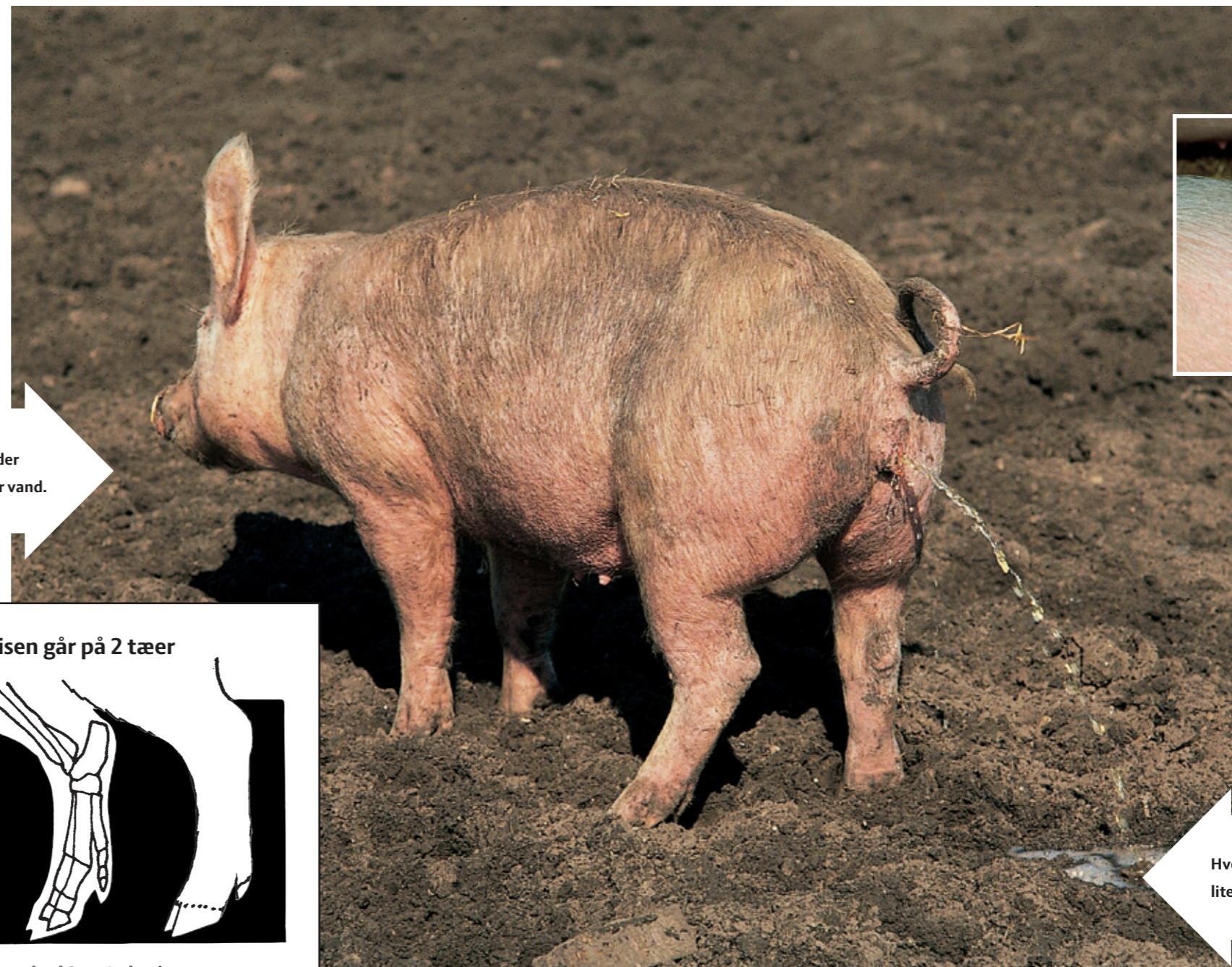
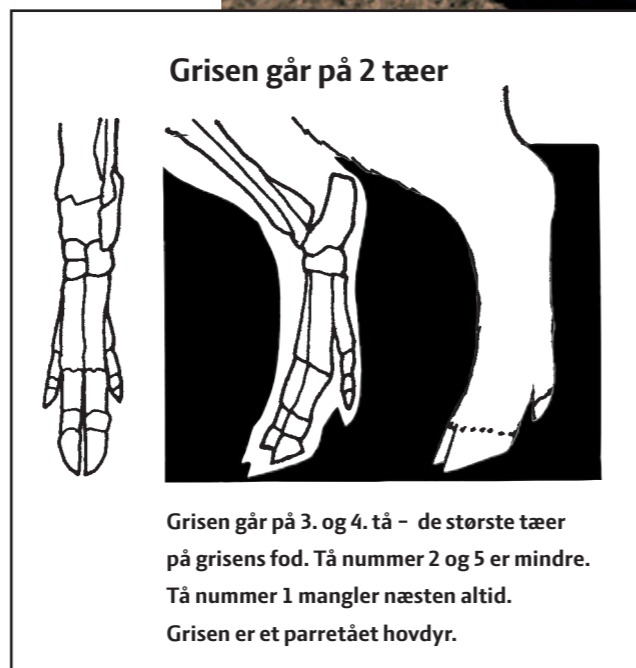
I munden tygges foderet med tænderne. Spiserøret fører maden ned i maven. Fra maven sendes det videre til tarmene.

Maden fordøjes, og energien fra maden bruges bl.a. til, at grisens hjerte pumper blodet rundt i kroppen, at luften trækkes ned i lungerne, at hjernen fungerer, og at nyrerne renses ud i kroppen.

Maden bruges også til at vokse af, til at holde varmen og til når soen producerer mælk til grisene.

Resten, der ikke kan bruges, glider gennem tarmene og ud som afføring. Noget tisses ud som urin.

Hver dag æder en drægtig so 3,5 kg foder og drikker 12-20 liter vand.

Børster så tykke

Grisen har hår jævnt fordelt over hele kroppen. Pelsen er ikke så tæt som hos en hund eller en kat. Hårene på en gris kalder man for børster. Hver enkelt børste er tyk. Grise kan rejse børsterne, hvis de bliver bange eller vrede.

Hvis man lader en gris gå udenfor om vinteren, vokser der flere hår ud på dens krop.

Hver dag producerer en drægtig so 15 liter gylle.

En so vejer op til 300 kg.

Prøv at undersøge

Kik ned i køledisken næste gang, du er med på indkøb. Her kan du finde svinehjerter, svinenyrer og svinelever.

Køb sammen med din lærer eller dine forældre dele fra en gris og undersøg dem.

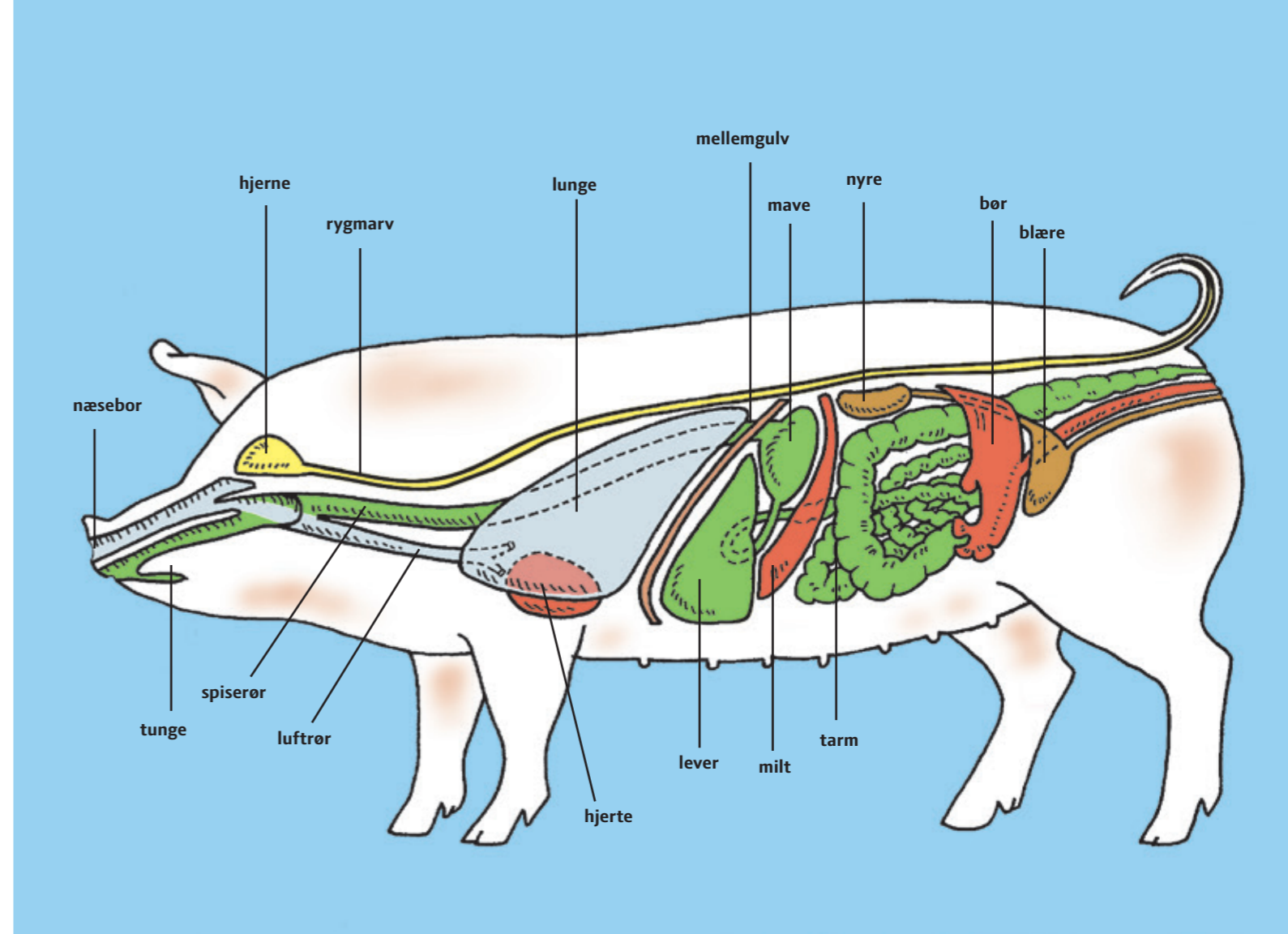
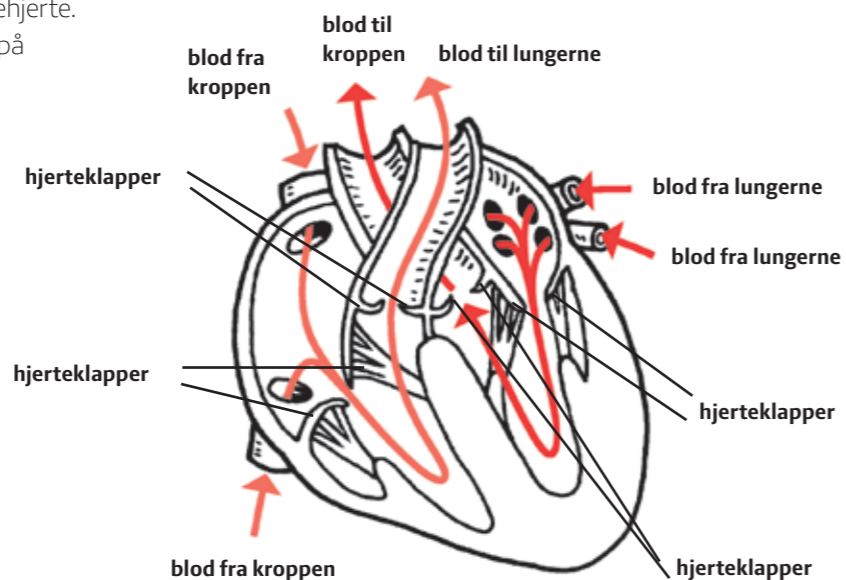
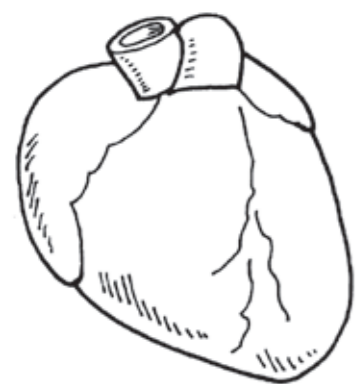
Kopier tegningen af grisens skelet på side 31 over på et folie. Læg foliet oven på tegningen af grisen på side 29. Se hvordan en gris ser ud indeni med skelet og indvolde.

Svinehjerter

Hjertet er en muskel, der sørger for, at blodet sendes rundt i kroppen.

Med rytmiske bevægelser pumpes blodet til de 2 lunger, til hovedet, til benene, til maven og andre indvolde. Hjertet sørger for, at kroppen hele tiden får nyt, iltet blod.

Bemærk, at man kun kan købe et opskåret svinehjerter. Dyrlægerne på slagteriet har undersøgt hjertet på forhånd.

Svinelever

Leveren er stor og mørkerød. Den sidder i nærheden af grisens tarme. I leveren finder du sener og blodårer. Leveren opsamler næringsstoffer og laver galde. Galden opsamles i en galdeblære, hvorfra det ledes til tyndtarmen. Galden opløser fedt. Fedtet opsuges i tarmen og bruges af grisen som energi. Skær et stykke af leveren, og mærk hvor blød den er.

Svinenyrer

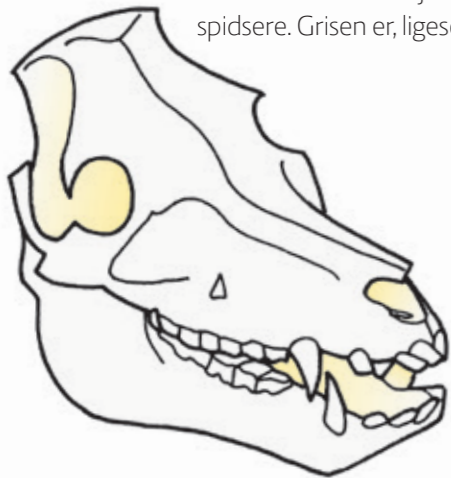
Ligesom andre pattedyr har grisen 2 nyrer. Nyrerne fjerner affaldsstoffer fra blodet. Affaldsstofferne løber fra nyren gennem urinlederen til blæren, hvorfra grisen tisser urinen ud. Skær en nyre over og undersøg den.

Prøv at undersøge

Tænder som et menneske

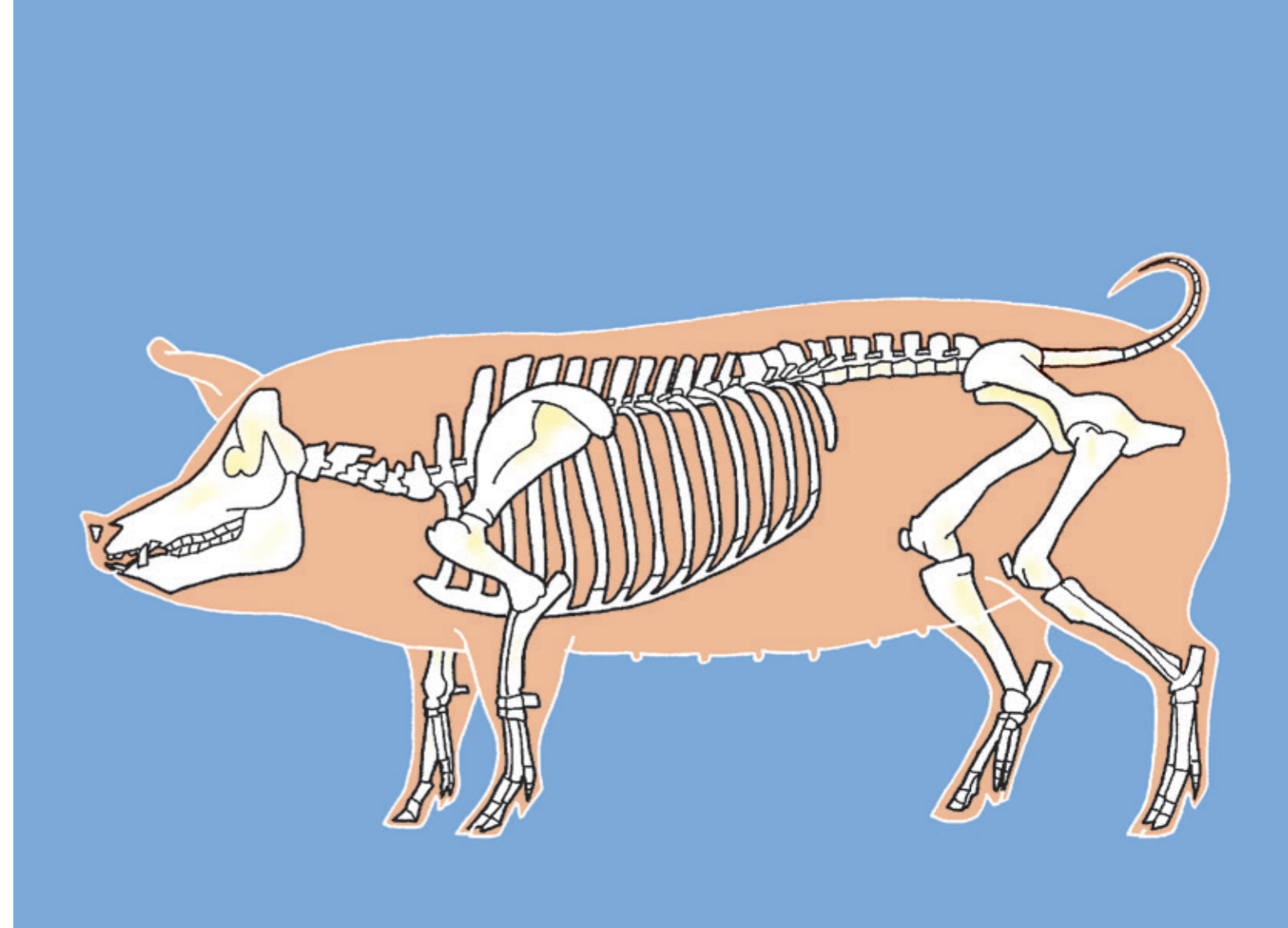
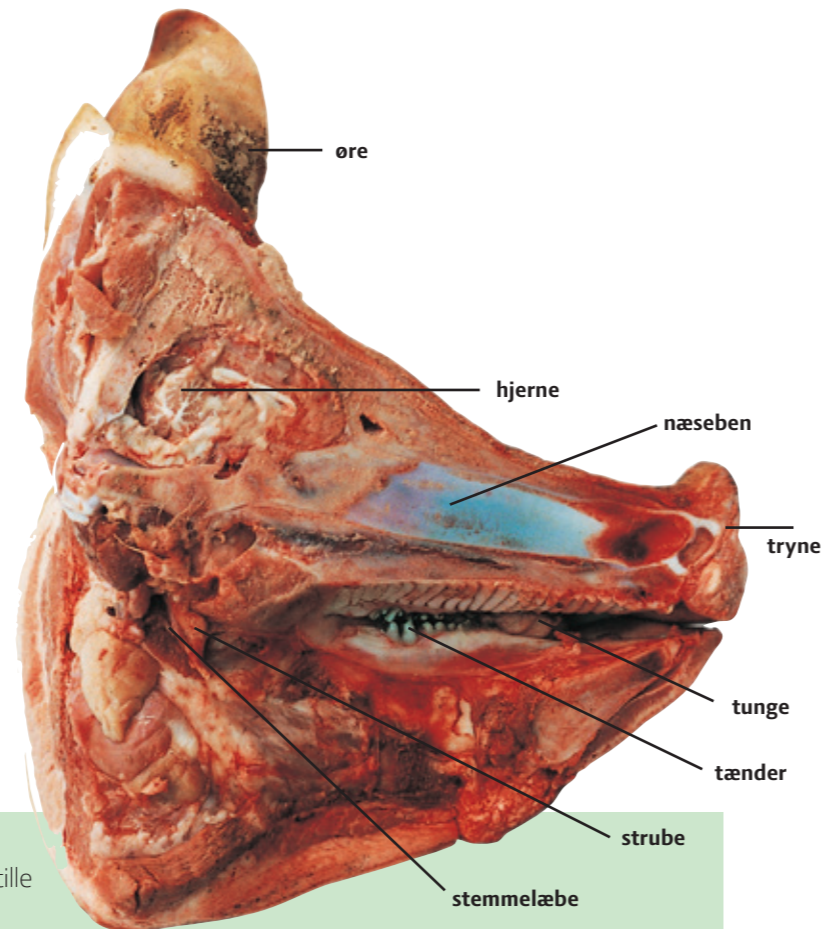
Grisens tænder minder en del om menneskets. Ligesom os har grisen mejselformede fortænder og knudrede kindtænder. Grisens hjørnetænder er større og spidsere. Grisen er, ligesom os, altædende.

Du kan også undersøge øjne fra en gris eller se på grisetæer.

Vil du købe et halvt svinehoved, er det klogt at bestille det på forhånd.

Et halvt svinehoved

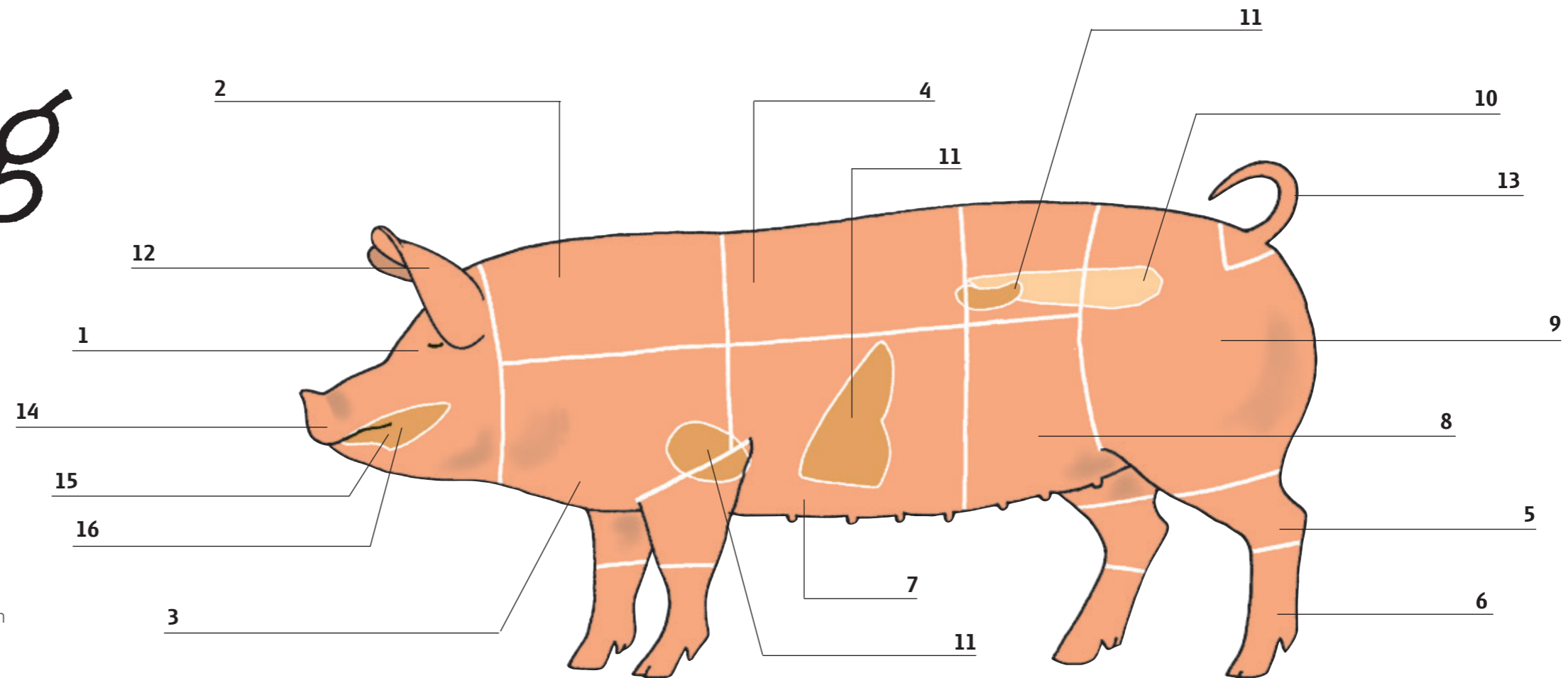

Ekstra ribben

Normalt har en gris 15 par ribben. Dansk Landrace har 16 par ribben. I en lang periode har landmændene valgt de længste grise fra i et kuld og brugt dem i avlsarbejdet.

Det betyder, at en lang orne har parret en lang so. Derfor har Dansk Landrace efterhånden fået et ekstra sæt ribben. Det er en fordel, fordi der sidder mere bacon på en lang gris.

En udskæring

Hvad spiser du?

De fleste danskerere spiser svinekød. Find ud af, hvor det svinekød, du bedst kan lide at spise, sidder på grisen. Skriv dine yndlingsretter ind de rigtige steder på tegningen af grisen.

- 1. Hoved:** til sylte og pølser
- 2. Nakkekam:** til steg eller til koteletter, f.eks. på grillen om sommeren
- 3. Bov:** til rullesteg, hakket kød til f. eks. frikadeller og medisterpølse
- 4. Svinekam:** til flæskesteg med flæskesvær, koteletter eller røget som hamburgerryg
- 5. Skank:** til ovnstegt skank eller kogt skank til f.eks. suppe og sylte

- 6. Grisætær:** til syltede grisætær i gelé
- 7. Svinebryst:** til stegt flæsk, ribbenssteg, bacon og revelsben
- 8. Slag:** til rullepølse og rullesteg
- 9. Skinke:** til skinkemignon, skinkeculotte, skinkeschnitzler, wokstrimler og hakket kød
- 10. Mørbrad:** til steg og bøffer
- 11. Indmad - lever, hjerte, nyrer:** til stegt lever, leverpostej, stegte hjerter og finker

- 12. Ører:** tørret til hundesnacks
- 13. Hale:** kan koges i f.eks. suppe
- 14. Tryne:** til kød- og benmel
- 15. Tunge:** kogt tunge til pålæg
- 16. Kæber:** til simreret

Man bruger også:

- Blod:** til blodpølse, dyrefoder
Flommen: fedt til leverpostej, krydderfedt, spæk
Stegeben: til stegeben med lidt kød på
Lunger og mave: til katte- og hundefoder

Andre produkter fra slagtesvinet

Hud og skind

Når en gris er slagtet, skærer man af og til huden fra. Huden renses for fedt og hår og garves. Når man garver hud, bliver det et blødt og rent stykke skind, som ikke rådner eller lugter. Skindet kan bruges til punge, tasker, sko, skindfrakker, læderveste m.m.

Hvis huden ikke skal bruges til skind, bliver den siddende på kødet. Flæskestegen får sprød svær, når den steges. Flæskesvær er stegt grisehud. Af huden laves også gelatine, som bruges til vingummi, husblas, tabletter, kosmetik og endda til film.

Hår

Grisens lange hår skæres af og bruges til børster eller pensler. Mange børster er i dag lavet af plastic eller plantedele. Men der er stadig mange steder, hvor man kan købe svinebørster og svinepensler.

Tarme

Grisens tarme renses og skylles. Herefter bruges de som pølseskind til grillpølser eller medisterpølser. Se på varedeklarationerne næste gang du køber pølser. Ofte står der naturtarm.

Blæren

Svineblæren kan renses og garves. Det hvide, gennemsigtige og seje stykke "skind" blev før i tiden brugt til trommeskind. I dag bruger man som regel plastic.

Medicin

Grisens indvolde ligner på mange måder menneskets. Derfor har man i mange år fremstillet medicin til mennesker fra grise. Mennesker med sukkersyge har f.eks. været afhængige af insulin fra grisens bugspytkirtel. I dag laves insulin syntetisk, det vil sige kunstigt. Mange læger arbejder med at bruge grisen som donor. Det betyder, at man måske i fremtiden kan overføre et svinehjerne til et menneske, der har brug for et nyt hjerte. Nogle mennesker går allerede i dag rundt med hjerteklapper fra en gris.

Fedt

Fedt fra slagtede grise smeltes og bruges til krydderfedt og dyrefoder.

Brændstof til biler

Grise, som dør eller aflives, inden de skal slagtes, bruges bl.a. til at lave brændstof til biler. Biodiesel laves nemlig af raps og animalsk fedt, der f.eks. kommer fra døde grise.

Det er bare gylle

Grisenes afføring og urin kaldes gylle, når det er blandet. Hvor meget gylle, en gris laver, afhænger af, hvor meget den æder. Landmanden opsamler gyllen i store gylletanke. I Danmark er der strenge krav til landmanden om, hvad han skal gøre med gyllen. Det er landmandens ansvar, at han udnytter gyllen på bedst mulige måde.

Gyllen kan spredes direkte på marken som gødning. Gyllen indeholder næringsstoffer, der er vigtige for planterne. For meget gylle på marken betyder, at planterne ikke kan bruge alle næringsstofferne. De kan så sive ned i jorden og forurene grundvandet, søer og åer. I Danmark er der strenge krav om, hvor mange grise landmanden må have. Man vil nemlig være sikker på, at landmanden har jord

Gylletank

Biogasanlæg ved Lemvig

Et landbrug med grise, hvor landmanden har 2 overdækkede gylletanke

nok til at udnytte gyllen uden at forurene omgivelserne. Så antallet af grise på gården afhænger af, hvor meget jord landmanden har adgang til at sprede gyllen på.

Gyllen kan også bruges til at lave biogas. Biogas bruges til at producere el og varme eller benyttes som brændstof. I Sverige kører mange bybusser på gyllegas. I 2015 blev ca. 7 % af gyllen fra danske grise brugt til at lave biogas. Frem til 2017 er målet, at det stiger til 15 %. Det vil betyde, at ca. 30.000 familier kan få dækket deres forbrug af strøm fra gylle. Samtidig vil 7.000 af familierne også få dækket deres forbrug af varme fra gylle.

Regn selv ud

Et slagtesvin laver 5 liter gylle om dagen. Det tager ca. 90 dage for slagtesvinet at vokse sig stort nok til at blive slagtet. Så vejer det ca. 110 kg. Hvor meget gylle laver et slagtesvin på 90 dage?

Landmanden skal af med gyllen. Loven siger, at han må sprede gylle fra 55 slagtesvin på 1 hektar jord om året.

1 hektar er 100 meter x 100 meter. Hvor meget gylle laver 55 slagtesvin?

Gyllespreder

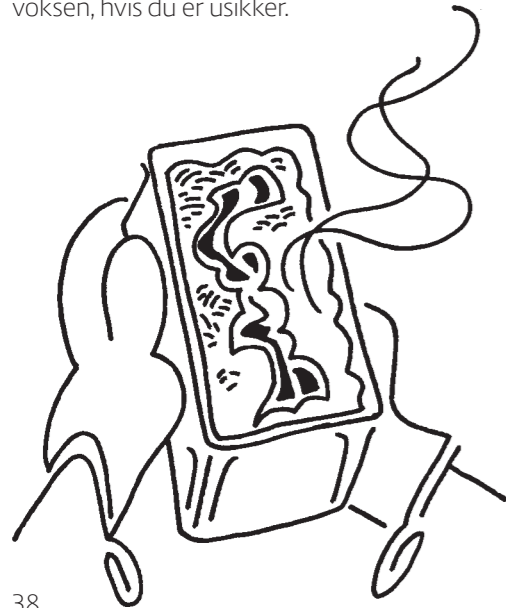
Lav mad

Det er sjovt at lave mad sammen med sine venner. Samtidig kan man finde ud af, fra hvilke dyr og planter maden kommer.

Prøv de 3 opskrifter. Du kan lave leverpostej, medisterpølse og frikadeller.

Når du er færdig, kan du lave et flot tagselvord til klassen, til vennerne eller familien.

Følg opskrifterne og få hjælp fra en voksen, hvis du er usikker.

Leverpostej

Du skal bruge:

375 g svinelever
125 g svinespæk (fedt)
1 løg
1½ spiseskefuld hvedemel
1 æg
2½ dl mælk
1 teskefuld salt og
lidt friskkværnet peber
1-2 skiver bacon

Du skal desuden bruge:

- en kødhakker eller en foodprocessor
- en stor skål
- en grydeske
- 2 forme på ca. ½ liter hver
- et spækbræt
- en skarp kniv
- et målebæger
- en ovn

Sådan gør du:

Rens leveren for sener og eventuelle blodårer.
Skær den i terninger.

Hak leverterninger, svinespækket og løget i kødhakkemaskinen eller i foodprocessoren.
Hak det ned i skålen.

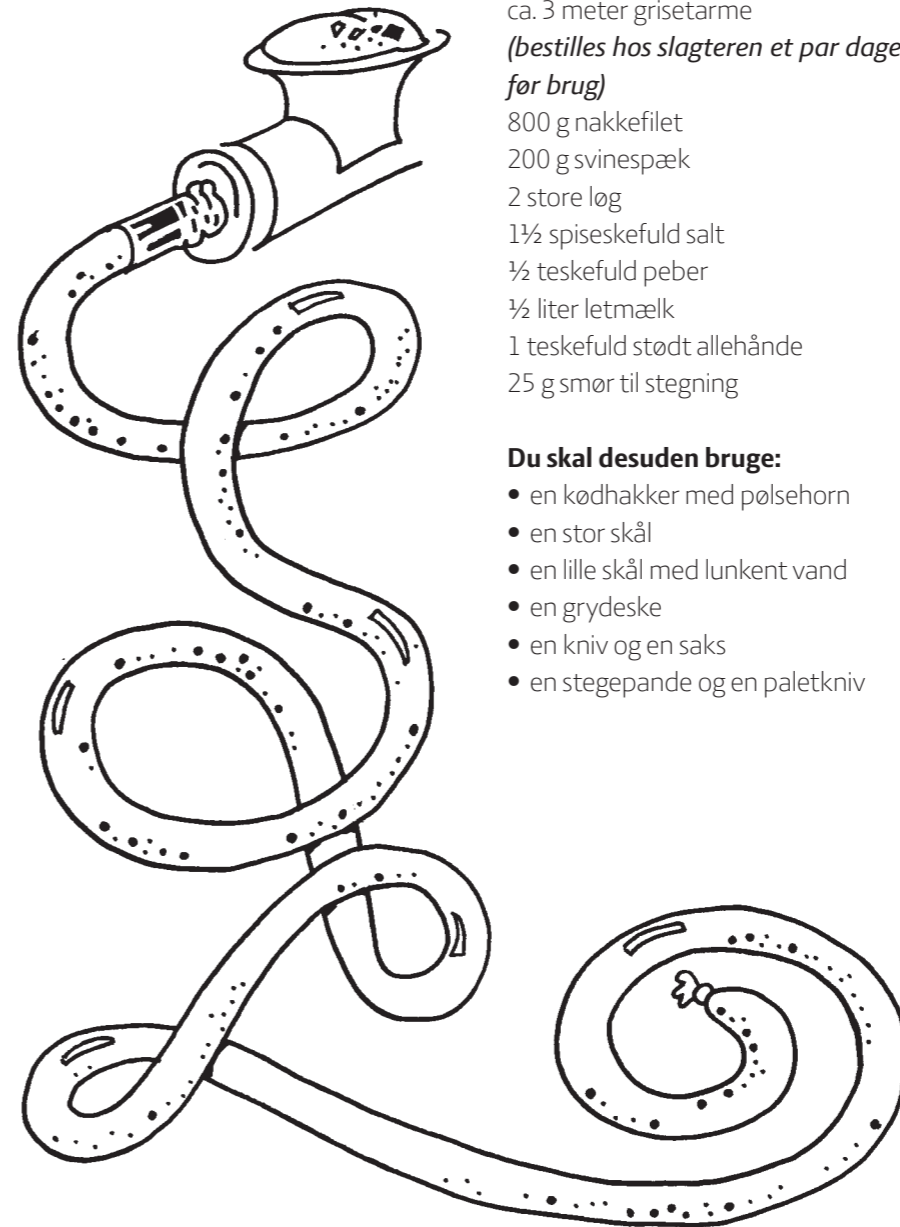
Tilsæt mel, æg og mælk. Kom også salt og peber i.

Rør godt rundt i farsen og hæld den derefter op i de 2 forme.

Læg baconstykkerne øverst som pynt.

Bag leverpostejerne i ovnen ved 180 grader i 1 time, til de er lysebrune og gennembagte. Brug en kødnål til at se, om postejen er gennembagt. Kødsaften skal være klar.

Medisterpølse

Du skal bruge:

ca. 3 meter grisetarme
(bestilles hos slagteren et par dage før brug)
800 g nakkefilet
200 g svinespæk
2 store løg
1½ spiseskefuld salt
½ teskefuld peber
½ liter letmælk
1 teskefuld stødt allehånde
25 g smør til stegning

Du skal desuden bruge:

- en kødhakker med pølsehorn
- en stor skål
- en lille skål med lunkent vand
- en grydeske
- en kniv og en saks
- en stegepande og en paletkniv

Sådan gør du:

Læg først tarmene i skålen med det lunkne vand. Lad dem ligge, til du er færdig med medisterfarsen.

Kom kødet, løgene og spækket i kødhakkeren.
Husk at sætte skålen under kødhakkeren.
Hak gerne 2 gange.

Tilsæt salt, peber, letmælk og allehånde.

Rør godt rundt i farsen.

Og så skal du til det lidt svære! Sæt pølsehornet på kødhakkeren. Træk et stykke tarm på pølsehornet, og kom fars i maskinen.

Fyld tarmen jævnt og ikke for fast. Sno eller slå knuder på tarmen, når pølsen har den størrelse, du ønsker. Brug al farsen på denne måde. Du kan prikke hul med en nål, hvis der kommer for store lufthuller i pølsen.

Steg medisterstykkerne direkte på en pande med lidt smør. Steg dem i 8-10 minutter på hver side ved svag varme, det vil sige i alt 20 minutter.

Frikadeller

Du skal bruge:

500 g hakket svinekød
1-1½ teskefuld salt
½ teskefuld peber
1 æg
½ løg og evt. et fed hvidløg
1-1½ dl letmælk
½-1 dl hvedemel
25 g smør

Du skal desuden bruge:

- en stor skål
- en urtekniv
- en spiseske
- en teske
- et spækbræt
- en grydeske
- en stegepande
- en paletkniv

Sådan gør du:

Tag den store skål og kom kød, salt, peber, æg og det finthakkede løg i. Rør rundt.

Tilsæt mælk og mel og rør farsen sammen.

Nu skal frikadellerne steges. Varm smørret på panden, til det er gyldent. Form frikadellerne med en spiseske og en teske.

Læg frikadellerne på panden og steg dem godt på begge sider. Skru ned for varmen og lad dem stå og småstege i ca. 8 minutter, til de er gennemstegte.

Nu kan du anrette et flot tagselvbord med 3 forskellige retter med svinekød. Husk at servere rugbrød og en stor skål salat til maden.

Lav slik

Vingummi

Du skal bruge:

10 blade husblas (grisehud)
70 g sukker
20 g druesukker
10 g kartoffelmel
3 g citronsyre
farvestoffer, fx rødbedefarve
smagsstoffer, fx jordbærsmag
20 ml vand (1 dl = 100 ml)

Du skal desuden bruge:

- en gryde
- en skål med koldt vand
- en metalske
- isterningebakker
- vægt med 1 gram inddeling
- et måleglas med ml inddeling

Sådan gør du:

Læg først 10 blade husblas (grisehud) i koldt vand i en skål, og lad dem ligge i højst 10 minutter.

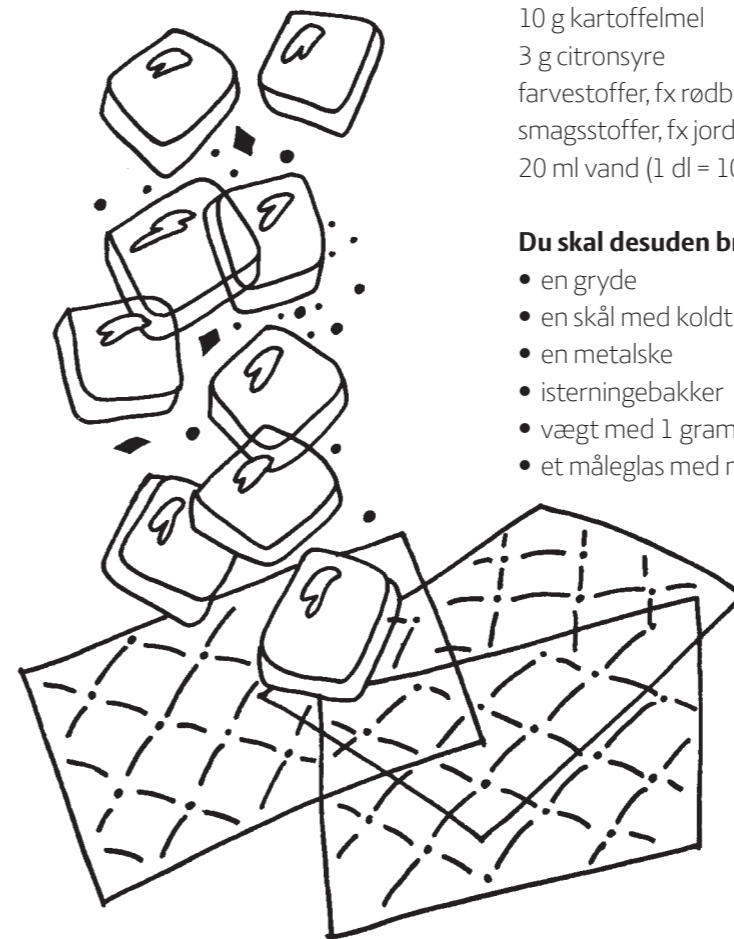
Vej sukker, druesukker, kartoffelmel og citronsyre af på vægten og kom det i gryden.

Tilsæt 20 ml vand. Rør rundt, og varm forsigtigt blandingen op, til den koger. Tag gryden af komfuret og stil den på en plade.

Tag husblasen op af vandet og vrid den. Kom husblasen i den varme gryde og rør rundt, til husblasen er smeltet.

Tilsæt farve og smag. Rør godt rundt.

Hæld derefter blandingen op i isterningebakkerne. Lad det hele stå overdækket et par dage i køleskabet, før du kan spise vingummiene.

Eksport af svinekød

Der lever omkring 12 millioner grise på de danske gårde. Det betyder, at der er over dobbelt så mange grise, som der er mennesker i Danmark. Ca. 1 million af grisene er søer. De føder 29 millioner grise om året. Over halvdelen af dem bliver slagtet som slagtesvin i Danmark. Resten bliver typisk solgt som levende smågrise til Tyskland og Polen, hvor de fedes op til slagtesvin. Omkring 90 % af alt dansk svinekød bliver solgt til udlandet. Når man sælger et produkt til andre lande, kalder man det eksport. Der er mange lande, der meget gerne vil købe det danske svinekød. Dansk svinekød er af en meget fin kvalitet, fordi det er magert og fri for sygdomme. Danmark tjener mange penge på eksport af svinekød til udlandet. Tyskland, Storbritannien, Japan, Polen, Kina, Rusland, Italien og Sverige er de lande, der køber mest dansk svinekød.

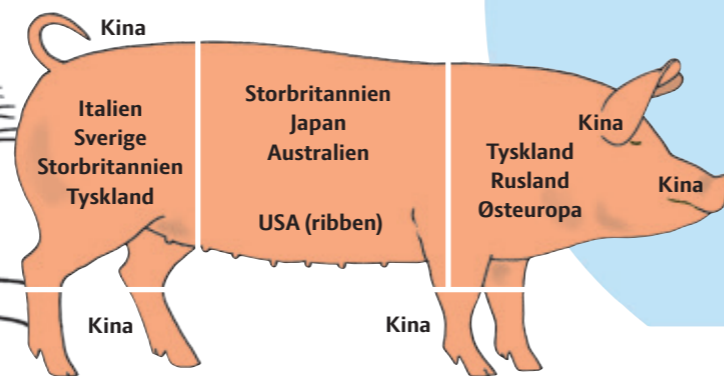
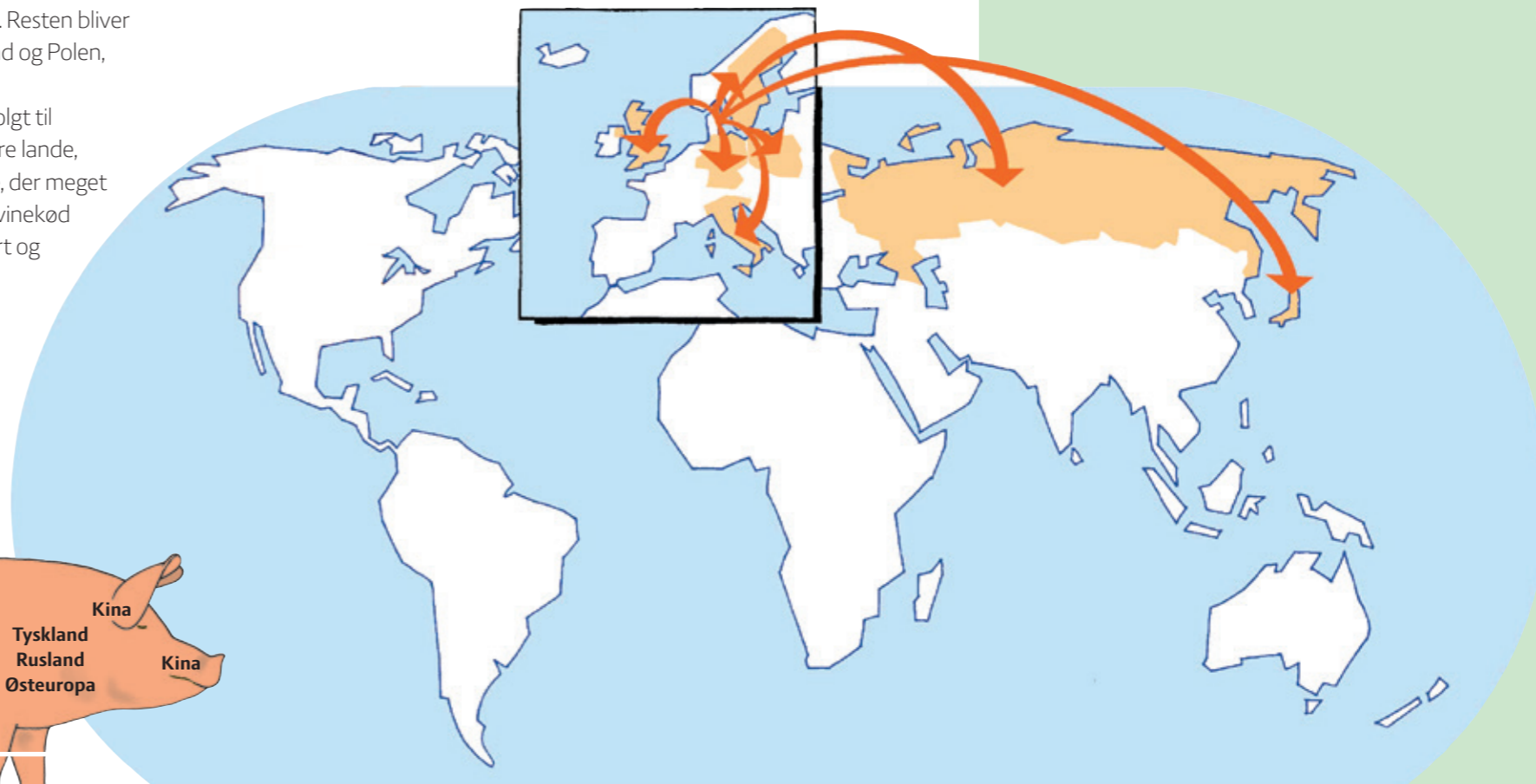

Vidste du...

- at forskellige dele fra den samme gris sagtens kan ende i mange forskellige lande. Svinebrystet, der bliver til bacon, købes af englændere eller japanere. Haler, tæer og ører bliver typisk solgt til Kina, og ribben sendes ofte til USA, mens skinkerne kan ende i Italien eller Sverige.

Hvad mener du?

Nogle mennesker spiser ikke svinekød. Find ud af hvorfor, og diskuter det i klassen.

Sunde grise

I Danmark har vi i årevis brugt mange penge på at forebygge, at grisene bliver syge. Derfor er sygdomme som f.eks. svinepest og mund- og klovsyge, der er farlige for grise, udryddet i Danmark. Det er en af grundene til, at det danske svinekød er blevet så populært i udlandet.

En landmand skal opfylde bestemte krav om, hvordan svinestaldene skal se ud, hvor meget plads der skal være, hvornår grisene må flyttes fra soen osv. Det står i loven. Lovkravene er mindstekrav, og den enkelte landmand vælger selv, om han/hun vil give grisene mere plads, lade dem komme udendørs osv.

Dem, der spiser svinekød, stiller også i stigende grad krav til, hvordan grisene har det, mens de lever. Englænderne vil f.eks. kun købe det danske svinekød, hvis søerne kan gå frit omkring i stalden eller udenfor.

Når man kikker ned i køledisken i et supermarked, opdager man, at flere af pakkerne med svinekød er mærket med særlige mærker.

Der er også svinekød, der ikke er mærket.

Sætter man sig ind i, hvad de enkelte mærker betyder, ved man, hvordan grisen er vokset op. På den måde kan man vælge, hvilket kød man helst vil købe og spise.

Sammenlign de forskellige måder at holde grise på.

Læs også om andre måder at opdrætte grise på:

www.friland.dk
www.seges.dk
www.okologi.dk

	Traditionel Svineproduktion (kød uden mærke)	Frilandsgrise 	
Soen	Soen står alene i en boks eller går i flok med andre søer. I drægtighedsstalden går alle søer i løsdrift. Farestalden er typisk indrettet med stier, hvor soen lever i en fareboks. Boksen forhindrer soen i at lægge sig på pattegrisene.	Søerne har mulighed for at gå udenfor hele året – nogle i flok, men i diegivningsperioden går nogle i enkeltfolde. De farer i en lille hytte på marken og lever dér med smågrisene. Landmanden må gerne give soen en ring i trynen, så de ikke roder jorden op.	Soen går som minimum i sommerhalvåret i flok udenfor (på græs). De fleste søer går dog ude hele året. Landmanden må gerne give soen en ring i trynen, så den ikke roder jorden op.
Grisene tages fra soen	Grisene må tidligst tages fra soen, når de er 21 dage gamle .	Grisene må tidligst tages fra soen, når de er 35 dage gamle .	Grisene må tidligst tages fra soen, når de er 49 dage gamle .
Slagtesvin	Grisene vokser op i stalde. Der er regler for, hvor meget plads de skal have. Gulvet er oftest med delvist spaltegulv. En del af gulvet skal også være fast eller drænet gulv. Landmanden skal give grisene noget, de kan rode i, f.eks. halm. Grisene skal kunne overbruses, hvis de får det for varmt.	Grisene vokser op i stalde. De skal have 50 % mere plads, end lovens minimumskrav foreskriver. Der skal være fast gulv med halm, der hvor grisene ligger. Grisene har hele livet mulighed for at gå udendørs i en løbegård.	Grisene vokser op i stalde. De skal have mindst 3 gange mere plads, end lovens minimumskrav siger. Der skal være fast gulv med halm, der hvor grisene ligger. Det er meget få økologiske grise, der lever ude hele deres liv. Grisene skal have en udendørs løbegård.
Tænder og hale	Landmanden har mulighed for at kupere det yderste af halen og slibe hjørnetænderne, men kun hvis det er nødvendigt.	Halen må ikke kuperes. Tænderne må slibes, men kun hvis der er behov for det.	Halen må ikke kuperes. Tænderne må slibes, men kun hvis der er behov for det.
Sundhed	Syge grise får medicin, og syge grise flyttes til sygestier. Grisen må først slagtes, efter den er holdt op med at få medicin. Hvor lang tid efter afhænger af sygdommen og den medicin, den har fået.	Syge grise får medicin, og syge grise flyttes til sygestier. Grisen må først slagtes, efter den er holdt op med at få medicin. Der skal gå dobbelt så lang tid uden medicin, som lovens minimumskrav foreskriver.	Syge grise får medicin. Grisen må først slagtes, efter den er holdt op med at få medicin. Der skal gå dobbelt så lang tid, som lovens minimumskrav foreskriver. Hvis grisen er behandlet mere end 1 gang med antibiotika, mister den sin økologiske status og kan derefter kun sælges som konventionel.
Foder	Ingen specielle krav til foder.	Ingen specielle krav til foder.	Foderet skal være økologisk. Alle grise skal have adgang til grovfoder, f.eks. ensilage, græs og grøntsager.

Griseordbogen

Avlssøer

søer, der bruges til at føde grise, der senere ender som slagtesvin.

Brunst

ornegal, villig til parre sig.

Bør

soens livmoder, hvor griseføstrene ligger.

Drægtig

gravid.

Dybstrøelse

gulvet i stalden, hvor grisene går, er dækket af hø og halm, som grisene kan rode i, ligge i og æde. Dagligt får grisene ny halm oven på det gamle.

Fare

føde.

Faring

fødsel.

Frilandsproduktion

grisene går udenfor i en indhegning. De har små hytter, som de kan søge læ i, og mudderhuller, hvor de kan køle sig af, når det er varmt.

Galt

kastreret hangris.

Gylle

urin og afføring.

Gylt

hungris, der er drægtig for første gang.

Inseminering

landmanden sprøjter ornens sæd ind i soen med et plasticør.

Kønsmoden

klar til at få unger.

Løbe

parre.

Løsdrift

grisene går sammen i store flokke i store stalde.

Pattegris

en gris, der patter (dier) hos soen.

Race

en underart, f.eks. Landrace eller Duroc.

Orne

hangris.

Slagtesvin

grise fra 30 til 110 kg.

Smågris

en gris, der er vænnet fra at drikke mælk. Den vejer fra 5-30 kg.

Spaltegulv

en særlig form for gulv, der består af spalter. Grisenes gylle kan løbe ned gennem spalterne.

So

hungris, der har faret.

Sopolt

ung hungris, der ikke er løbet (parret).

Tag ud
og se på grise

Besøg en gård

På skole.lf.dk finder du en oversigt over landmænd og fødevarer virksomheder, der tager imod besøg af skoleklasser.

På www.voresmad.dk finder du en oversigt over landbrug og fødevarer virksomheder, der er åbne for besøg af private.

Byggelegepladser holder ofte vietnamesiske hængebugsvin eller grise af blandede racer.

NB!

Bemærk, at der altid skal gå 24 timer mellem besøg på 2 landbrug med grise i Danmark.

Derfor kan man ikke besøge flere gårde på samme dag.

I Sagnlandet Lejre,

Slangealléen 2, 4320 Lejre, tlf. 46 48 08 78, www.sagnlandet.dk, er det muligt både at se vildsvin og gammel dansk sortbroget svin.

I Den fynske Landsby,

Sejerskovvej 20, 5260 Odense S, tlf. 65 51 46 01, holder de grise af sortbroget landrace.

Søg på www.odmus.dk og klik på Den Fynske Landsby.

På **Melstedgård**, Melstedvej 25, 3760 Gudhjem, tlf. 56 48 55 98, holder de gammel dansk sortbroget svin. Søg på www.bornholmsmuseer.dk og klik på Melstedgård under besøg.

I Zoologisk Have,

Roskildevej 38, 2000 Frederiksberg, tlf. 72 200 200, www.zoo.dk, kan man se Landrace og blandingsøer.

Find **love og bekendtgørelser om svin** på www.retsinformation.dk. Søg på "svin".

Besøg SEGES' hjemmeside www.seges.dk og læs om svinekød og svineproduktion.

Stikordsregister:

adfærd	6 - 15	løbes (parres)	13, 20	Vortesvin	16
Afrikansk skovsvin	17	lødriфт	19, 21	Yorkshire	2 - 3
avl	2 - 3	medicin	35, 44	økologiske grise	19, 45
blandingsøer	2 - 3	medisterpølse	32, 34, 39		
bondestenalder	4 - 5	middelalder	5		
bronzealder	5	mudderbad	8 - 9, 19		
brunst	4, 12 - 13, 21	Navlesvin	17		
bør	15	nysgerrighed	11		
drægtighed	13, 20 - 22	olden	5		
Duroc	2 - 3	parretået hovdyr	5, 26		
dybstrøelse	18 - 19	pattegrise	9 - 10, 14 - 15, 21 - 22		
døgnrytme	8	Penselssvin	17		
efterbyrd/moderkage	14	produktionsdyr	21		
eksport	42 - 43	rangorden	6 - 7		
fare	13 - 14, 21 - 22	redebbygning	13		
farehytte	19, 45	renlighed	9		
fedt	24, 35	ribben	31		
frikadeller	32, 38, 40	råmælk	14		
frilandsgrise	19, 45	slagteri	23 - 25, 42		
føde	4, 8 - 9, 14, 22, 26	slagtesvin	18 - 19, 22 - 25, 42		
gylle	26 - 27, 36 - 37	smågrise	18 - 19, 21 - 22		
halekupering	15, 22, 44-45	solskoldet	8 - 9		
Hjortesvin	16	spaltegulv	18		
hud og skind	34, 41	svineblære	34		
høresans	10, 14	svinebørster	25, 27, 34		
inseminere	13, 20	svinehjerter	28 - 29, 33		
intelligens	11	svinehoved	30, 32		
jernalder	5	svinekæber	32		
kastrere	22	svinekød	2, 25, 32, 42 - 44		
knogler	24, 31	svinelever	29, 33, 38		
kønsmoden	12	svinenyrer	29, 33		
kødudskæring	32 - 33	tandklipning	44, 45		
Landrace	2 - 3, 31	tarme	25, 34, 39		
leg	15	tatovering	23		
leverpostej	38	traditionel svineproduktion	44		
lugtesans	6 - 8, 10 - 13	tænder	15, 22, 30		
		Vildsvin	2, 4 - 6, 16		
		vingummi	41		

GRISELIV OG SVINEKØD

- en arbejdsbog om grisens oprindelse, liv og adfærd

Dorte Andersen og Ulla Didriksen
© Skoletjenesten - Zoologisk Have,
København, SEGES og
Skole, Landbrug & Fødevarer
ISBN 978-87-87323-11-6

Illustreret af Lene Mørch Pedersen
Grafisk tilrettelægning:
GRAFISK MEJERI/Birgit Lerstrup
Grafisk redigering 2010 og 2015:
Artegrafix/Søs Jensen
Fotos:
Torkild Birkmose s. 37
Jørgen Lindhardt s. 30
Carl Lund s. 4, 16th
Slagteriernes Forskningsinstitut s. 24nm,
24nth, 25øth, 25ntv
Biofoto:
Klaus D. Bentzen s. 14th, 19ø, 27 og
bagsiden
Lars Gejl s. 9øth, 17th
Kaj Halberg s. 17øtv, 17ntv
Elvig Hansen s. 10tv, 11th, 12, 13, 15th,
36n
Gerth Hansen s. 1, 47
Hanne Lindemann s. 10ø, 16tv
Peter Marlings s. 26
Anna Agnete Nissen s. 15th
Karsten Schnack s. 8ø
Lemvig Biogas s. 36n
Øvrige fotos:
SEGES

Trykkeri: PE Offset
Udgivet af Landbrug & Fødevarer, 2011
Oprindeligt udgivet af
Danske Slagterier 2000
Revideret 2003, 2010, 2011, 2015

GRISELIV OG SVINEKØD er en aktivitetsbog om grise. Bogen fortæller om grisens oprindelse og nulevende slægtninge, grisens naturlige adfærd og anatomi, de forskellige svinestaldsystemer, grisens vej til slagteriet og ikke mindst om de mange produkter, vi henter fra grise.

Bogen lægger op til en lang række aktiviteter og diskussioner om grise. Den kan bruges før og efter et besøg på et landbrug med grise eller indgå i et tværfagligt projektarbejde om landbrug.

Bogen er rigt illustreret med tegninger og fotos.

Den retter sig mod mellemtrinnet i fagene natur/teknologi, dansk og madkundskab, men kan også anvendes i biologi på 7. klassesetrin.

ISBN 978-87-87323-11-6

SEGES
Agro Food Park 15
8200 Aarhus N
Telefon 8740 5000
www.seges.dk

SKOLE
Landbrug & Fødevarer

Landbrug & Fødevarer
Axeltorv 3
1609 København V
Telefon 3339 4000
www.skole.lf.dk

SKOLETJENESTEN
Roskildevej 38
2000 Frederiksberg
Telefon 72 200 200
www.zoo.dk